

ירום כזית הודו

כפסק מרן הבית יוסף באורח חיים סימן תפ"ו והרמ"א בדרכי משה סימן תע"ה שהזית הבינוני חצי ביצה וכן מציאות הזיתים שלפנינו

זית בינוני כ- 29 גרם

זית 44 גרם כמעט בגודל ביצה

זית כמעט בגודל ביצה

ביצה מסוג בינוני

משקל של 10 זיתים 289 גרם
ממוצע לזית כ- 29 גרם

משקל גרעין זית 4 גרם

ירוס כזית הודו

נתגלה זית האגורי גודל הזית הבינוני כחצי ביצה

זאת המסורת שהורו לנו הראשונים והאחרונים

מסורת שיעור כזית

כתב הספרי (במצות בכורים פרשת תבא א) 'זית זה אגורי'; וכן הגמרא (ברכות לט.) מביאה את המשנה (כלים י"ז ח) זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזהו אגורי ואמר רבי אבהו לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו ואמרי לה סמרוסי שמו ולמה נקרא שמו אגורי ששמנו אגור בתוכו, וכתב בפירוש 'משנה אחרונה' שם "נראה שבינוני זה שמשערים בבינוני של האגורים שהם גסים". ומפורסמת שיטת בעלי התוספות (חולין קג:) ששיעור כזית האגורי חצי ביצה, וכן נקטו הראשונים באשכנז: הראב"ה, ה'אור זרוע', 'האגודה', ה'מרדכי', 'תרומת הדשן' (סימן קל"ט), 'לקט יושר', ומהר"י וייל (סימן קצ"ג), ספר 'המנהגים' (טירנא), וכן כתב ה'חינוך' (מצוה ש"ג), ועוד ראשונים, וכן פסק המהר"ל אבי מנהגי אשכנז **ששיעור כזית חצי ביצה**. שיטת הרמב"ם ששיעור כזית הוא כשליש ביצה.

כשיעור התוספות נקטו עמודי ההוראה מרן הבית יוסף שו"ע אורח חיים (סימן תפ"ו) לגבי אכילת כזית מצה, והרמ"א בדרכי משה' (סימן קצ"ז ה' ובסימן תע"ה א) **ששיעור כזית חצי ביצה**. וכן הוא הפסק המקובל בעם ישראל אצל רוב רובם של הפוסקים האחרונים שעליהם נשען עם ישראל במשך הדורות ששיעור כזית חצי ביצה כשיטת התוספות.

מסורת שיעור כזית בדיני טריפה

הגמרא (חולין מו.) אומרת לגבי ניטל הכבד שאם נשאר כזית מן הכבד הבהמה כשרה, ובשלחן ערוך (יור"ד סימן מ"א א) פסק כרב פפא שצריך כזית במקום מרה וכזית במקום חיותו, וכתב בספר 'כרתי ופלתי' (שם אות ב), 'שיעור זית יש להחמיר דצריך להיות חצי ביצה, עיין אורח חיים סימן תפ"ו', והביאו רבי עבדאללה סומך רבו של הבן איש חי בספר 'זבחי צדק', וכתב ששיעור כזית לתוס' משקלו 9 דרהם, ולרמב"ם משקלו 6 דרהם, {דרהם פירושו משקולת, שמשקלה 3.2 גרם} וכן כתבו החיד"א, וה'פרי אדמה', וה'פלא יועץ', וה'יחסדי דוד' על התוספתא, ועוד פוסקים ספרדים רבים. יוצא לשיטת ה'כרתי ופלתי' ששיעור כזית חצי ביצה בדיני טריפה נלמד משיעור אכילת מצה; ובדיני טריפה המסורת המקובלת אצל השוחטים לשער הכזית חצי ביצה, ואין שום הוה אמינא להקל בשיעור כזית פחות מחצי ביצה; וכתב בספר 'דרכי תשובה' (יור"ד סימן מ"א ה), וזה לשונו: "יש להחמיר שיעור כזית חצי ביצה ועיין בדעת קדושים' (ס"ק א) שכתב דלענין שיעור הזיתים בכבד יש לומר דאין לחוש להחמיר כשיעור הזית שכתב הצ"ח בסוף פסחים, וכן משמע מדעת ה'תבואות שור' דאין צריך להחמיר

לשער רק לפי שיעור שלישי ביצה או מחצה ביצה שלפנינו, **דבשיעור זיתים גדולים של הצל"ח פשיטא דלא נמצא בשום כבד של אווז" עכ"ל**.

המסורת היא הקובעת את ההלכה

כתב הט"ז (יור"ד סימן מ"ד ס"ק יב) בשם המהרש"ל (חולין פ"ג סימן פ"ח) שקבלה בידנו מבעלי התוס' שזית חצי ביצה אף על פי שאין עתה נמצא כלל וכלל לא, וכן הביאו הב"ח וה'פרישה', המהרש"ל הסביר את דברי מרן ה'בית יוסף' שהביא בשם מהר"י חביב לשער {ענבה בדיני טריפה} לפי המסורת אף על פי שלא ראה את מציאות השיעור שנתנו חז"ל; כמו שמצאנו בשיעור כזית, דהיינו אפילו שבפולין לא היו זיתים מכל מקום פסק הט"ז בשם המהרש"ל כפי הקבלה מבעלי התוס', וכדברי הרמב"ם (פ"י משמיטה ויובל ה"ו) **דהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות**.

בספר 'מעשה רב' (הלכות ברכות עד) לא יאכל לכתחלה דבר שהוא שלישי ביצה שהוא בספק ברכה אחרונה. ואם אכל חובה עליו להוסיף עוד לאכול עד שיהא 'כביצה' שהחמיר כשיעור הצל"ח, אמנם השו"ע הרב (סימן תפ"ו) כתב "מי שאכל שלישי ביצה צריך להשלים ולאכול **כחצי ביצה** ולא להכנס לספק ברכות" וכן כתבו רוב הפוסקים.

● עדות המהר"י סגל רבו של המהר"ל בגודל הזית

● שיעור 'כזית' משערים בזיתי אכילה ולא בזיתי כבישה

במנהגי מהר"ל (סדר ההגדה אות לג) כתב וזה לשונו: ויאכל כזית מרור שיעור חצי ביצת תרנגולת. ובהגהות שם ואמרו לפניו שכתב רבנו שמשון שראה זיתים בירושלים קטן מאד. ואמר מהר"י סגל דאינו כן כי הוא **ראה בעיניו זית גדולה כמעט כשיעור ביצת תרנגולת** בינונית משלנו, מסתמא הר' שמשון איירי באותן שרגילין לכובשן שהם קטנים מאד.

עוד כתב ויאכל **כזית מרור חצי ביצת תרנגולת** ויכרוך את העלין שיעמדו על כזית, ולא חשבינן ליה אורא דמרור לכזית, ויאכלנו באכילה אחת או רצופים באכילת פרס. לאפוקי מאותן **שנוטלים מרור ב' עלין או שלושה**.

במציאות של ימינו נמצאים זיתים כמעט בגודל ביצה; ובגודל חצי ביצה

כעדות המהר"ל אבי מנהגי אשכנז

הזיתים מאיטליה מזן BELLA DI CERIGNOLA הם הזיתים הגדולים ביותר בעולם, גדלים באזור הנקרא APULA PUGLIA

● משקל הזית בסוף עונת הגדילה הבינוני כ-29-28 גרם.

● הזית הגדול בסוף עונת הגדילה משקלו כ-45 גרם.

- נפח זיתים אלו שנמדדו במים שווה למשקל הזית ויש הפרש מועט ביניהם.
- לכבישת הזיתים קוטפים אותם בסוף הקיץ כשעדיין לא הגיעו לסוף הגדילה משקלם מגיע לכ-22 גרם.
- בסוף עונת הגדילה (בחודש נובמבר) זיתים אלו ראויים לאכילה כמות שהם בטבילה במלח, ויש שמשרים אותם יום יומים במי מלח ואוכלים אותם.
- לעשיית שמן משאירים את הזיתים על העץ עד סוף השנה הלועזית, הזיתים משחירים ותכולתם משתנה לרכים ומלאים בשמן מחמת הגשמים שיורדים על העצים, וזה זמן המסיקה.
- משקל ממוצע של גרעיני זית אלו הוא כ-4 גרם, גרעין זה גדול מהזיתים הקטנים שגדלים בארץ.

ברכה אחרונה על אכילת זית אחד

איתא בירושלמי (נדרים פ"ו ה"ג) דאמר רבי חייא בר זבדא הנוטל זיתים מן המעטן טובל אחת אחת במלח ואוכל הדא אמרה מליח לשעה אחת מליח הוא. הגמרא (ברכות לח:) אומרת שרבי יוחנן אכל **זית מליח** ובירך אחריו ברכה אחרונה ושואלת הגמרא הרי הגרעין הוא חלק מהשיעור ואי אפשר לאכול אותו, וכיצד רבי יוחנן בירך אחריו ברכה אחרונה, ומתרצת שרבי יוחנן לא אכל זית בינוני אלא זית גדול שאפילו שמוציאים את הגרעין עדיין נשאר בפרי הזית שיעור כזית. הנה בזיתים הגדלים כיום בארץ ישראל קשה להבין את המציאות הזאת שהרי הגרעין הוא אחוז ניכר מהפרי. אמנם **בזיתי אכילה** הגדלים באיטליה, הזית הבינוני משקלו כ-28-29 גרם, והזית הגדול משקלו מגיע עד כ-45 גרם, משקל הגרעין של הזיתים הללו הבינוני כ-4 גרם, יוצא שגם אחרי הוצאת הגרעין עדיין נשאר בפרי הרבה יותר משיעור כזית, וממילא מובן המציאות איך יתכן שרבי יוחנן בירך מעין שלוש על זית מליח.

נראה להביא ראיה מהירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) לדברי המהרי"ל שמחלק בין **זיתי אכילה שהם הקובעים את שיעור כזית**, לזיתי כבישה, דאיתא שם רבי חייא בר ווא בשם רבי יוחנן זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ, ורבי בנימין בר יפת חולק ואומר ששלקות מברכים עליהם שהכל, והגמרא דוחה את רבי בנימין ממעשה רב, שראו את החכמים שמברכים על שלקות האדמה. ולכאורה צריך להבין מדוע הגמרא לא מביאה מעשה רב מרבי יוחנן עצמו, שהגמרא שם לעיל מביאה שרבי חייא בר ווא ראה את רבי יוחנן אוכל זית ומברך בורא פרי העץ, ויש לומר שהגמרא לא הביאה את המעשה רב מרבי יוחנן, ששם רבי יוחנן אכל זית מליח שאינו כבוש, והחידוש של רבי חייא בשם רבי יוחנן שגם על זית כבוש מברכים העץ שאינו משתנה.

האם הזית הוא מר?

כתבו התוס' ד"ה מה (פסחים לו.) שאי אפשר להשתמש בזית לאכילת מרור, אף על פי שהגמרא סנהדרין דורשת והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה יהא מזונותי מרורים כזית, מפני שבזית האילן מר ולא הפרי, ואילו תוס' ד"ה מהו (שבת נ:) הביאו מרש"י מהו לפצוע בזיתים בשבת להכותם על הסלע למתק מרירותן ומשמע שהזית הוא מר, כן הקשה ה'מלוא הרועים' ונשאר בצ"ע. ולפי מציאות הזיתים מאיטליה נראה לומר שלמעשה אין סתירה בין התוס', שבפסחים התוס' דיבר על זיתי אכילה שבמציאות אין טעמם מר, וחייבים לומר שהתוס' לא דיבר על זיתי כבישה, שהרי בכבוש אין יוצאים ידי מרור כמבואר בגמרא (פסחים לט.), מה שאין כן זיתי כבישה הם מרים. ומה שכתבו התוס' שהעץ מר, כן הוא במציאות שמשתמשים באיטליה עם העלים של עצי הזיתים הללו בתור חומר הדברה לעצים אחרים.

משמני הארץ יהיה מושבך זו איטליה של יון

בספר 'תבואות הארץ' לרבי יהוסף שווארץ מגדולי חוקרי ארץ ישראל לפני כמאתים שנה, בחלק תוצאות הארץ (עמוד 420) כתב וזה לשונו: "זית בלשון ערבי אל זיתון נמצאים הרבה אכן הם קטנים ורזים ושמן זית הנמצא בארץ אינו במעלת שמן זית איטליה ופראפענס", {אכן זו ברכתו של עשו אשר מתקיימת כעת, בזמן גלות הרביעית, שתכלה במהרה בימנו אמן}.

עדותו של רבי יהוסף שווארץ על הזית שראה

עוד כתב שם, "במחוז חספייא בהר הלבנון נמצאים זיתים שהם כביצה קטנה. ואמתיים דברי הפוסקים כזית הוא כחצי ביצה. ובאמת לא ראינו בכל הזיתים גם אשר מובאים ממרחקים שהם כחצי ביצה. אכן עינינו רואות שנמצאים עד היום במחוז הנזכר זיתים כחצי ביצה גדולה ואין ספק שבימים ההם זיתי הארץ היו בערך זה".

כזית בינוני יותר גדול מזית גס של אספמיא

רבי יעקב עמדין בספרו 'מור וקציעה' (סימן ר"י יא) כתב: "כזית בינוני שלהם, שהוא ודאי גדול יותר מזית הגס של אספמיא (ספרד), תדע שהרי שיעורו כחצי ביצת תרנגולת, ונראה שלפחות הוא גדול כאגוז הגס (בל"א ועלשי ניס) לאכילת איסורין, ושביעה דרבי מאיר".

אין לזוז מהמסורת

בספר 'כסא דברכתא' לרבי משה הכהן נהר נכד הגאון רבי חיים פאלאגי, כתב וזה לשונו: שיעור כזית וכביצה דעינינו רואות דאיכא ביצי מצרים שהם קטנים כחצי ביצה בינונית, וכן כזית דהוא כחצי ושליש ביצה לכל מר כדאית ליה, ואנו רואים עתה דהזיתים אינן אפילו חומש ביצה הבינונית, ואם יאמר לך אדם בואו ונסמוך לברך על שיעור כזית שבזמנינו, הא ודאי מחינן ליה במרזפתא דאין שיעורי תורתנו אמורים בשמות מושאלים ככזית וכביצה וככותבת לסמוך בהם ובדוק

בשמייהו, דשיעורים דוקא דגם בדיקה וחקירה בעי אם ישתוו הכמותים ההם לערך מדה ושיעור המסור לנו על פי תורתנו.

משקל כזית

בפירוש 'מלאכת שלמה' לתלמיד ה'שיטה מקובצת' ורבי חיים ויטאל (יומא פ"ח מ"ב) הביא מה'מגיד משנה' שמשקל הביצה 35 ארגינץ ועוד, ומכאן תוכל לדעת **משקל כזית** שיש אומרים שזית חצי ביצה; ארגינץ היא משקולת של חצי דרהם, משקלה 1.6 גרם, ויוצא משקל הביצה ל'מגיד משנה' כ-57 גרם, וכזית כ-28.5 גרם.

חסידים ואנשי מעשה החזיקו משקולת לשקול שיעור כזית

הגאון רבי חיים פאלאגי בספר 'חיים לראש' מביא שבספר 'אורחות יושר' לרבי יצחק מולכו (עמוד 324) מעיד: ראיתי לחסידים ואנשי מעשה שהיו שוקלים בערב פסח שיעור כזית מצה ומרור ט דרהם כדי שלא יטעו לאכול פחות מכזית באומד הדעת. בהגדה של פסח מעשה חיי"א לגאון רבי יהושע חימצי כתב: יכול לשקול המצה כדי לצאת ידי ספק שמא לא יקח כזית, שהוא ט' דרהם, כן העלה עטרת ראשי מו"ר הרב הגדול חסידא קדישא הפרדס רבי רפאל פנחס יאושע די שיגורה ז"ל וכן היה הוא עושה מעשה בכל לילי פסחים לשקול במאזנים כזית מצה אלא דבמקום **אבן המשקל שאנו קורין דראמה** היה מניח מידי דמיכל ערמונים ואגוזים אלו הם הנשקלים מערב יום טוב וידע בהם **שמשקלם ט' דראם**, ואחר זמן רב נדפס ספר 'פתח הדביר' לרב אחאי גאון הרב המובהק כמוהר"ח פונטרומולי וכו' הביא מעשה רב שהיה עושה עטרת ראשי מוה"ר החסיד זצוק"ל זיע"א לשקול וכאמור **וכן אני נוהג**.

מעשה רב של ה'בן איש חי': היה משתמש במשקולת 9 דרהם לשקול בה שיעור כזית, ונתן לבני משפחתו משקלות אלו; לגאון הצדיק רבי צבי מיכל שפירא מגדולי ירושלים בזמן המהרי"ל דיסקין, היו לו שתי משקלות של 9 דרהם אחד לפסח ואחד לשאר השנה, וכן עוד גדולי ישראל היה להם משקולת 9 דרהם לשער כזית, עדיין נמצאים משקולות אלו כיום, **ומשקלם 28.8 גרם**, והם כמשקל הזית הבינוני שבא מאיטליה, וכעדות המהרי"ל.

עדות 'פתח הדביר' והגאון רבי חיים פאלאגי

בספר 'פתח הדביר' לפני כמאתים שנה, הביא עדות שבארץ ישראל וכל הארצות שהיו תחת שלטון הטורקים, וכן בתימן, בבל, פרס, בוכארה, אלגריה, מרוקו, ותונסיה, השתמשו במשקולת **דרהם 3.2 גרם**, ואין לך מסורת ומנהג גדול מזה בעם ישראל שבכל קהילות הקודש של ארצות הספרדים השתמשו באותו משקל של דרהם לשער בה את שיעורי התורה, וכן יוצא ממסורת משקולת הכזית ט דרהם שהם **28.8 גרם**.

הזית האגורי נאבד בחרבן הארץ

מורנו הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל הביא את המשנה (פאה פ"ז מ"א) רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים, ובגמרא ירושלמי אמר רבי שמעון בר יקום לא אמר רבי יוסי אלא בראשונה שלא היו זיתים מצויין שבא אדריינוס הרשע והחריב את כל הארץ אבל עכשיו שזיתים מצויין יש להם שכחה עכ"ל. ונראה שאדריינוס הרשע רצה להשמיד ולהשפיל את חשיבות ארץ ישראל, ולרומם את מלכות רומי. ואף על פי ששתלו זיתים אחר כך בארץ ישראל מכל מקום הזית האגורי נאבד כמו שנאבד האפרסמון.

תיאור הפייטן בתפילת יום כיפור את החורבן

הפייטן בחזרת הש"ץ של מוסף דיום הכפורים מתאר את מצב ארץ הקודש לאחר חורבן הבית וזה לשונו: 'צבי ארץ חנפה עלינו, צמחה ולא לברכה, עשקו זיתים שמנם, נארו אבי שדה, נלקחו מטעמי אכל, ממכלאות צאן עדרים דללו, מגז וממיץ ומהריון, נארו יבולי שדה, מעט מהרבה הבאנו, לחמה לרזון ולא לשובע, כחה לא הוסיפה תת'.

הגמרא ירושלמי (סוטה פ"א ה"ח) אומרת שבזקנתו של רבי יוחנן אישתני עלמא שהפירות איבדו את השומן שלהם, ונראה שזה הפשט בפיוט של יום כיפור.

הזית האגורי לא נעלם לגמרי

עדיין נותרו עצי זית אגורי מהמציאות שהיתה לפני החורבן, כשיטת בעלי התוספות, ועדות רבו של המהרי"ל שראה זית בגודל ביצה, ומציאות זאת מגלה את עינינו שהזית האגורי לא נעלם כליל מהעולם רק מארץ הקודש, וכן מעדותו של רבי יהוסף שווארץ בעל 'תבואות הארץ' שמצא בלבנון במחוז חספייא זית בגודל ביצה.

גרעיני זיתים שנמצאו בארץ ישראל

בחפירות ארכיאולוגיות בארץ נמצאו גרעיני זיתים, במצדה נמצאו כ-2600 גרעינים, הם מתאימים לגודל הזיתים הקטנים הגדלים בארץ, ומסתבר הדבר שהחזיקו שם זיתים כבושים, אמנם נמצאו בארץ עוד כ-400 גרעיני זיתים גדולים לא מזוהים, ונראה לשייך את גרעיני הזיתים הגדולים הלא מזוהים לזית האגורי שנעלם מארץ ישראל.

התגלית: נמצאו הזיתים כפי שיטת התוספות

תשואות חן להרב החסיד רבי יהודה בנשמחון שליט"א מלונדון (מומחה לבוטניקה ולאתרוגי קלבריה באיטליה), שטרח להביא לנו את הזיתים מאיטליה, זית גדול כמעט בגודל ביצה, וזית בינוני כחצי ביצה; לפי הסימנים נראה שזיתים אלו הם הזית האגורי שעליו דברו חז"ל בשיעורים. כמו כן ערך עמנו את בדיקת משקלי הזיתים, הבדיקה העלתה: א. שמשקל הסגולי של זיתים קרוב מאוד למשקל הסגולי של מים. ב. משקל הזית הגדול כ-44 גרם. ג. משקל הזית הבינוני כ-29-28 גרם. הביצים שהשתמשנו בהם להשוותם לגודל הזית היו מסוג בינוני

משקלם הממוצע כ-58 גרם. מצורף: תצלום זית כמעט בגודל ביצה משקל הזית 44 גרם, תצלום השוואה בין הביצה והזית. תצלום זית בינוני בגודל 29 גרם. ותצלום של 10 זיתים משקלם 289 גרם.

משערים שהזיתים באיטליה הם בני כאלפים שנה, ונראה שאדריינוס הרשע לקחם מארץ ישראל ושתלם באיטליה במקום שהאקלים דומה לארץ ישראל.

כזית בהרווחה

כתב הראב"ה (ברכות סימן ק"ז): "וכל היכא שצריך כזית צריך שיהיה מאכל בהרווחה לפי שאין אנו בקיאים בשיעור זית, כדי שלא תהיה ברכה לבטלה", והסביר דבריו בספר 'שיעורי תורה' (סימן ג הערה 27) דהגם שהראב"ה (סדר ליל פסח סימן תקכ"ה) כתב "וכביצה הוא שיעור שני זיתים", ואם כן מה מקום יש להסתפק, אלא יש לומר דמכל מקום גם בשיעור ביצה אין אנשים בקיאים לדעת בדיוק מהו הבינוני ואיך לשער חצי ממנו, על כן כתב הראב"ה צריך שיהיה מאכל בהרווחה כדי שלא תהיה ברכה לבטלה.

דעת הגאון רבי עקיבא איגר בענין כזית

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל ('מכתבי רבי עקיבא איגר' עמוד 34) כתב וזה לשונו: בליל פסח יתנהג בקדושה וביראה ולשמוח במצוות שזיכה ה' אותנו בלילה הזה, מצות עשה של קידוש ומצות עשה של אכילת מצה ומצות מרור וד' כוסות ואמירת הלל, אך בתנאי שצריך לזהר **שיאכל כזית מצה ברווחה ולא בצמצום** וכמו כן במרור כי אם יחסר מעט מזעיר הפסיד המצוות **ולדעתי מי שיש לו מוח בקדקדו ומאמין בתורת ה' איך לא יחוס על נפשו ולא יהא מתיירא שמצוה גדולה כזו שאין לזכות בה עד יעבור שנה ומי יודע אם יחיה יהיה נפסד בידו ודי לנו בעו"ה במצות הרגילין כמו תפילין וברכת המזון שאין אנו מדקדקים בה ולמה נעשה כזה במצות אלו ר"ל ואף במרור מה גם שקשה לו קצת הלא בכל יום אנו מקבלים לעבוד ה' בכל נפשנו ולמה נקפיד בצער מועט כזה, אני מבטיח באמונה במי שיעשה מצוה בחשק ויחשוב בשמחה בזו הרגע אני מקיים מצות בורא כמעט לא ירגיש מרורות כלל.**

דעתו של רואה

סיכום: המהרי"ל אבי מנהגי אשכנז הוא הדעתו של רואה שלנו, ומי שיש לו מוח בקדקדו ומאמין בתורת ה' כדברי הגאון רבי עקיבא איגר, לא ישנה מהפסק המקובל בעם ישראל ששיעור כזית הוא חצי ביצה.